

Interview met klankdichter en stemkunstenaar Jaap Blonk

Marc van Oostendorp

Jaap Blonk heeft het maken van stemgeluiden tot kunstvorm verheven.

Over de hele wereld treedt hij op als klankdichter en stemkunstenaar,

en thuis oefent hij zich in het uitspreken van ingewikkelde medeklinker-

groepen. Is het Nederlands geschikter voor het maken van klankgedichten

dan het Spaans? En waarom willen Duitsers meer met hun taal experimen-

teren dan wij?

Alle mensen hebben een wangsynthesi-
zer, maar bijna niemand kan erop spe-
len. Jaap Blonk is een uitzondering.
Eerst laat hij zijn wangen trillen door
met flapperende lippen uit te ademen.

Dan zet hij een vinger op zijn linkerwang en een op
zijn rechterwang. Zo krijgt hij vier trillende wangvlak-
ken met ieder een eigen frequentie. Door zijn vingers
te verplaatsen, of door meerdere vingers op een wang
te plaatsen, kan hij de klankkleur variëren.

Blonk heeft nog veel meer ongebruikelijke geluiden
op zijn repertoire. Hij is de enige voltijdse Nederland-
se schrijver en uitvoerder van klankgedichten: teksten
die (meestal) geen herkenbare woorden bevatten en
waarin het gaat om de klankrijkdom die de menselijke
spraakorganen kunnen voortbrengen. Al meer dan
vijftien jaar is Blonk intensief met zijn lippen, tong en
strottenhoofd aan het experimenteren. Een gesprek
met hem wordt telkens onderbroken door geknepen
keelklanken met vibrato, geïnhaleerde klinkers, knet-
terende medeklinkers en gierende wrijfklanken vanuit
de mondhoeken.

Jaap Blonk (Woerden, 1953) studeerde wiskunde, natuurkunde en muziekwetenschap. Hij treedt op als solist en met zijn eigen groepen BRAAXTAAL en Splinks, en met onder andere de Ebony Band. Tijdens optredens in binnen- en buitenland (Europa en Noord- en Zuid-Amerika) voert hij teksten uit van onder anderen Kurt Schwitters, Hugo Ball en van zichzelf. In 1993 verschenen zijn poëziebundel (met cd) *Liederen uit de Hemel* (uitgeverij Perdu) en de solo-cd *Flux de Bouche*. In 1998 volgde de nieuwe solo-cd *Vocalor*. In ensembles maakte hij onder andere de cd's *BRAAXTAAL* (1993), *Splinks* (1993), *Speechlos* (1997) en *Consensus* (1999). Verder nam hij gedichten op van Hugo Ball (cd *Six Sound Poems*, 1989) en de *Ursonate* van Kurt Schwitters (lp *Ursonate*, 1986). Dit laatste werk voert hij op 12 mei op in de Kleine Zaal van het Concertgebouw. Meer informatie over optredens van Blonk (en verwijzingen naar onder andere weblocaties waar voorbeelden van zijn werk te beluisteren zijn) vindt u op <http://www.onzetaal.nl/achtergrond/blonk.html>

Belcantozanger

"Ik was in de vroege jaren tachtig geïnteresseerd in experimentele muziek, in free jazz," zegt hij, "waarbij de muzikanten de grenzen van hun muziekinstrument proberen te vinden. Achteraf zie ik dat ik eigenlijk op zoek was naar stem-achtige klanken op mijn saxofoon. Tegelijkertijd volgde ik aan de universiteit in Utrecht een cursus over poëzievoordracht. Daar ontdekte ik de klankgedichten van de Duitse dadaïstische dichter Hugo Ball (1886-1927), en de stemimprovisatie. Toen viel alles op z'n plaats: ik had instrumenten noch teksten nodig. Ik wilde iets maken wat even abstract was als muziek, maar zonder de cultivering van een belcantozanger. De rauwe geluiden van de werkelijkheid – daar wilde ik me aan wijden."

U doet wel stemoefeningen.

"Ik heb zangles gehad en neem nog steeds regelmatig toonladders door. Maar ik doe ook mijn eigen oefeningen. Nederlandse medeklinkers worden op drie plaatsen in de mond gemaakt: met de lippen (*p*, *m*, *f*), vlak achter de tanden (*t*, *n*, *s*), of achter in de mond (*k*, *ng*, *g*). Ik heb regelmatig rijtjes geoefend met die drie verschillende plaatsen (*p-t-k p-t-k*) met een metronoom erbij om ze zo snel mogelijk en ritmisch te kunnen maken en zo mijn uitspraakorganen te oefenen. Of ik probeer de trilling die je moet maken om bijvoorbeeld een *huig-r* te articuleren juist zo sterk mogelijk te vertragen, zodat hij in spettertjes uiteenvalt."

Bent u een dichter of een musicus?

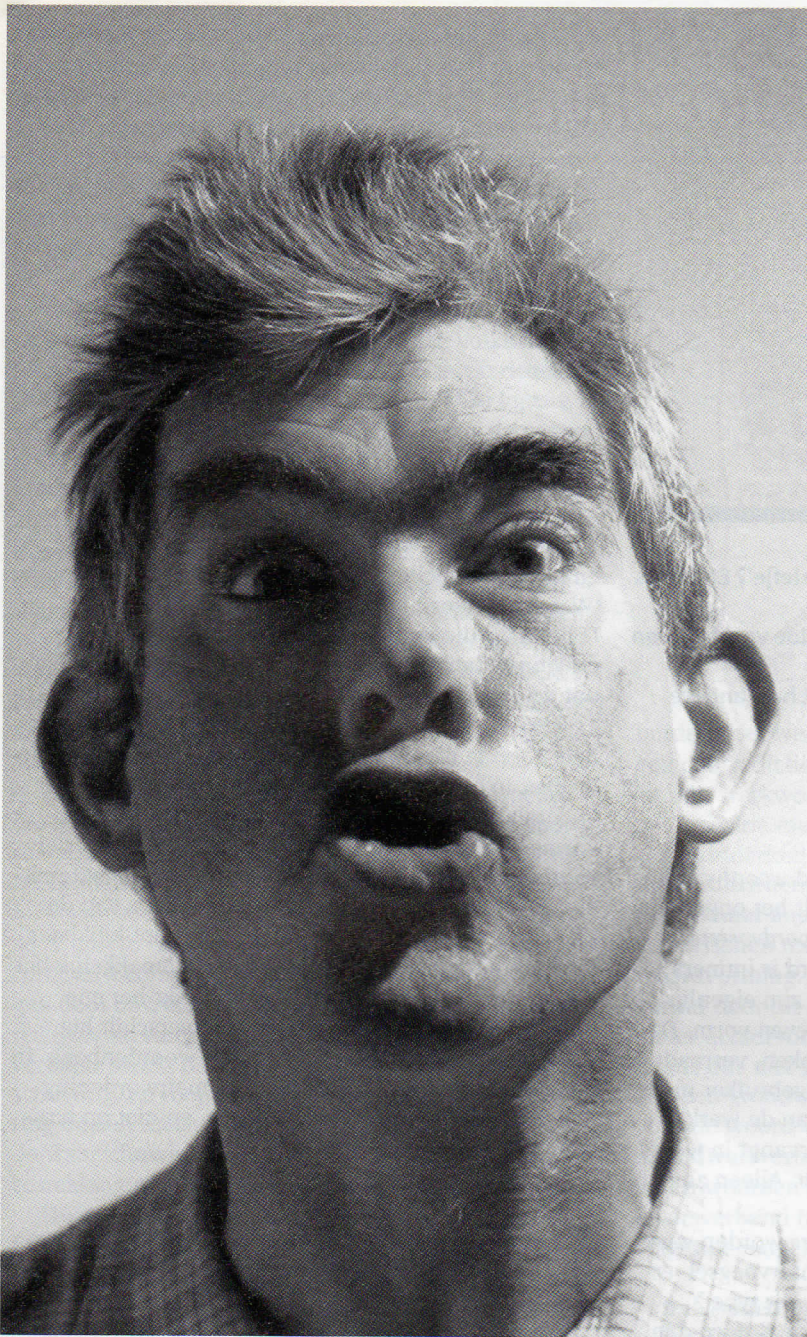
"Het maakt mij niet uit hoe je me noemt: musicus, dichter, vocalist of klankdichter. Ik heb weleens tijdens de Nacht van de Poëzie opgetreden, maar ook bij festivals voor moderne muziek, of voor performance art."

Geheugensteuntje

Hoe vindt u nieuwe klanken?

"Ik probeer soms met mijn stem een geluid na te doen dat ik ergens gehoord heb en dat me interesseert – het piepen van de tram in de rails bijvoorbeeld. Dat mislukt dan natuurlijk, maar die mislukking kan een aanknopingspunt bieden voor een nieuw geluid. Daar experimenteer ik dan mee verder."

"Ik heb ook weleens het internationaal fonetisch alfabet bestudeerd, een standaardnotatie voor de klanken van de talen van de wereld. Daarin wordt nauwkeurig beschreven hoe je die klanken maakt. Ik

men bijvoorbeeld ook bijna allemaal uit die streken: Hugo Ball, Kurt Schwitters. Maar ook al in de negentiende eeuw schreven Duitse dichters zoals Christian Morgenstern af en toe klankgedichten, en nog steeds zijn er in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland mensen serieus actief. In Nederland heeft eigenlijk alleen Theo van Doesburg zich op dat niveau bewegen.”

“Volgens Christian Steinbacher is het verschil dat in grote delen van het Duitse-taalgebied de afstand tussen de eigen streektaal en de officiële standaardtaal zo groot is. Die gedachte spreekt mij wel aan. Voor veel Duitstaligen is het Hoogduits daarom een kunstmatige taal, waarvan ze zich de klanken met moeite eigen maken. Misschien maakt dat de afstand groot genoeg om makkelijker met je taal te kunnen experimenteren.”

Klankrijkdom

Bent u eigenlijk een Nederlandstalige klankdichter? Of maakt het in uw vak niet uit wat je moedertaal is?

“Ik weet niet of ik een waarneembaar Nederlands accent heb als ik zo’n tekst uitvoer. Je zou kunnen testen of een publiek dat mij niet kent dat zou kunnen horen. In sommige teksten uit mijn repertoire staan overigens wel degelijk herkenbare Nederlandse woorden. Zo heb ik een tekst die bestaat uit de namen van enkele honderden Nederlandse stegen, en draag ik ook af en toe een serie voor van variaties op het gedicht ‘Demonologikaas’ van Leo Vroman, dat uit een aantal lange aaneengeschakelde Nederlandse woorden bestaat.”

“Ik denk wél dat je moedertaal van invloed is op de manier waarop je klanken hoort. Ik heb gemerkt dat het voor Spaanstaligen moeilijker is om een grote variatie aan spraakklanken te maken. Hun taal is daar te helder voor, met precies vijf klinkers en goed van elkaar te onderscheiden medeklinkers. Het Nederlands, met zijn tweeklanken, zijn ingewikkelde medeklinkercombinaties, zijn harde en zachte *g*, en de talloze manieren om een *r* te zeggen – met het puntje van je tong, met je huijg, als een *j*, met de achterkant van je tong – heeft van nature al een veel grotere klankrijkdom.”

probeer dan nieuwe combinaties te bedenken: als je je tong nu zo houdt als bij die medeklinker en je lippen in de stand van die andere medeklinker, wat gebeurt er dan? Vaak levert het niets op, maar soms ontstaat zo ineens een interessante nieuwe klank.”

Zo hebt u het fonetisch alfabet uitgebreid.

“Ja, ik heb weleens het begin van een systeem gemaakt. Voorlopig gebruik ik het alleen zelf, als geheugensteuntje tijdens optredens, zodat ik weet naar welke klanken ik wil toewerken. Voor andere mensen is mijn schrift nog niet geschikt. Daarvoor is het nog niet systematisch genoeg. Ik zou het eigenlijk willen uitwerken, maar ik ben freelance kunstenaar en ik kan niet zomaar een jaar vrijaf nemen om aan een boek te werken. Ik heb voorlopig mijn handen vol aan mijn optredens. Ik treed wel vaker in het buitenland op dan in Nederland – bijvoorbeeld in Duitsland.”

Hoe komt dat?

“In het Duitse-taalgebied is er een veel grotere traditie in het experimenteren met taal. De dadaïstische klankdichters aan het begin van de twintigste eeuw kwa-

Jaap Blonk: “De rauwe geluiden van de werkelijkheid, daar wilde ik me aan wijden.”

Foto: Arthur Nieuwenhuijs

Partituur van ‘Fonetische Etude Nr. 1 - Rhotic’ van Jaap Blonk: geheugensteuntje tijdens optredens.

